

Андрій Чевпотенко
студент 3 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка
науковий керівник: к.і.н., старший викладач Маркевич О.В.

Постать Тадеуша Чацького в польській історії

Польська історія сповнена постатями, які в складний період занепаду держави, ставили перед собою мету відродження батьківщини. Одним з таких був Тадеуш Чацький. Завданням цієї статті є дослідження його здобутків, як видатного державного будівничого, економіста, історика, а також освітянина.

Тадеуш Чацький народився 28 серпня 1765 р. в родинному маєтку в м. Порицьк, що на той час знаходилось в Познанському воєводстві (нині Великопольське воєводство). Належність до заможного шляхетського роду дозволила здобути ґрунтовну освіту: спочатку в Гданську, потім домашню в Порицьку під керівництвом львівського єзуїта Ф. Гродзицького. Гарні природні здібності, а також добра освіта дозволили зробити стрімку, як на той час, кар'єру. Він був членом Коронної скарбової комісії, засновником Товариства друзів наук – впливового та авторитетного наукового товариства того часу, професором Краківського університету [2, с. 34]. В листі до колишнього польського короля Станіслава-Авґуста Тадеуш Чацький оголосив про свій намір продовжити справу Адама Нарушевича, для цього просив зібрання рукописів, які відносилися до історії Польщі. Можна стверджувати, що до цієї справи він підійшов дуже ретельно, бо, навіть, звернувся до папського нунція Ліппи за дозволом опрацювати заборонені папою книги, а у прусського короля Фрідріха-Вільгельма, просив дозволу оглянути в Кеніґсберзі секретний архів рицарів св. Хреста.

Варто відзначити всебічність постаті, оскільки крім історичних досліджень, він займався економічними розвідками. Навіть з цієї метою організував подорож містами Гродно, Познань, а в результаті 1803 р. заснував Комерційне товариство (Towarzystwo handlowe) у Варшаві [1, с.85].

Начитаний і освічений молодий науковець витратив значну суму власних коштів (10 тисяч злотих) на складання гідрографічної карти Польщі і Литви. В рамках цього масштабного проекту описав 500 великих і малих річок, всі відомі на той час пристані, зручні для сплаву і торгівлі, митниці, які він оглядав особисто. Звернув увагу на стан і розвиток ремесел в Польщі. Дійшов висновку, що всі значні ремесла були в руках єврейського населення. Щоб змінити цю ситуацію передав до сейму «Проект перетворення жидів». Варто додати, що ці праці склали два величезних за обсягом томи, але внаслідок Другого поділу Речі Посполитої, ці плани не були реалізовані. Щоб скласти загальну карту Польщі, Тадеуш Чацький звернувся до краківських професорів Яна Снядецького і Фелікса Радванського, але і їм не вдалося довести справу до кінця.

Дослідження можливостей Польщі у торгівельній сфері лягли в основу доповіді «Uwagi o handlu polskim», в якій Т. Чацький дійшов висновку, що Польщі потрібно мати більш тісні торгівельні зв'язки з Туреччиною. Цінним для дослідження є його історико-правовий твір «O Litewskich i Polskich prawach, oichduchu, ródach, I o rzeczach zawartych w pierwszym Statucie dla Litwy 1529 roku wydanym». В цій праці автор виступає як патріот держави, яка втратила незалежність. Надзвичайно цікавим є дослідження про монети Литви і Польщі «O monecie polskiej i litewskiej. Z 13 tablicami», а також праці про народності, які проживали на території Польщі – «O Karaitach», «O Tatarach», «O Syganach». Етнокультурні розвідки гебраїського, караїмського, татарського, циганського та вірменського народів ставлять його ім'я в один ряд з Й. Г. Гердером. Дослідження у двох томах «Про литовські і польські права» (1801 р.), «Про назву України і початки козаків» (1801 р.) і сьогодні не втратили наукової ваги [3, с. 221].

До 1831 р. спостерігалось розширення мережі польських навчальних закладів на Волині. Російський імператор Олександр І, вихований іноземцями, оточив себе іменитими та сановними поляками. Після його вступу на трон за ініціативи Адама Єжи Чарторийського була створена Освітня комісія (18 травня 1810 р.). Організаторами Польського шкільництва став той же А. Чарторийський і Т. Чацький. Призначений візитатором (ревізором) шкіл Волинської, Київської, Подільської губерній, останній реорганізував та відкрив кілька шкіл і на території Волині – Житомирщини, а саме: в Овручі, Любарі і Житомирі. Загалом на Волині ним було засновано 126 приходських училищ. У 1803 р. Т. Чацькому вдалося домовитися з католицьким духовенством про те, що при кожному костьолі буде утримуватись приходська школа, як пропонував Адам Чарторийський [2, с. 35]. У сфері розвитку освіти його перу належать роботи «Про гімназії у Волинській губернії» (1803 р.), «Про генеральний стан освіти Волинської губернії» (1804 р.) [1, с. 99]. У школах планувалось викладати польську, французьку, російську мови; польську літературу, історію та географію; право, математику, фізику; практичну механіку та ін. При кожній парафіяльній школі, приходському училищі чи гімназії, за пропозицією Т. Чацького, мали облаштовуватись дослідні ділянки. Багато років свого життя він присвятив створенням нових та переобладнанням старих шкіл. За час свого візитаторства не залишав можливості просити пожертвування для утримання шкіл на зборах землевласників [2, с.37].

Найбільшою справою його життя було заснування Кременецької гімназії, відкриття якої відбулося першого жовтня 1805 р. Про важливість події свідчить її розмах, оскільки серед почесних гостей були Волинський губернатор, князь Волконський, луцький римо-католицький архієпископ Каспар Казимир Колумна-Цецишовський, з'їхалась майже вся польська аристократія Волині. За наміром Т. Чацького, Кременецька гімназія мала перетворитись у зразковий навчально-виховний заклад, а Кременець стати осередком польської культури та мови. Тадеуш Чацький навіть запрошував поміщиків селитися в Кременці зі своїми сім'ями.

У гімназії створювалися і працювали багато різнопланових гуртків, саме тут єдналися суспільні польські сили, які вели і пропагували польські ідеї. В самому навчальному закладі працювали відомі на той час польські культурні діячі, зокрема – це Алойзи Фелінський, автор драми «Барвара Радзивілівна», польський історик і політичний діяч Й. Лелевель; Й. Корженевський – відомий автор польських романів і повістей; етнограф З. Доленга-Ходаковський. Гімназія випустила багато вчених-літературознавців: Хлебовський, Словацький та багато інших [4, с.139]. Т. Чацький був прихильник погляду, що дітей потрібно навчати рідною мовою, тому в Крем'янецькій гімназії пануючою була польська. Весь курс навчання складав 10 років, де спочатку вивчали мови: польську, німецьку, французьку, російську (4 класи). На трьох вищих курсах вивчали науки: математику, фізику, креслення, історію, право, політичну економію, літературу. Таким чином учні гімназії отримували ґрунтовну освіту. Сама ж гімназія проіснувала недовго і же після польського Листопадового повстання її матеріальні ресурси стали основою для іншого навчального закладу. На щастя чи на жаль, Т. Чацький не був свідком тих подій, оскільки його життя обірвалося 1813 року, але пам'ять про нього живе і нині.

Таким чином, різнобічність постаті Т. Чацького викликає значну зацікавленість, але найбільшої шани серед поляків він заслужив завдяки пробудженню патріотизму серед молоді. Завдяки йому поляки захоплювались своєю історією, мовою, літературою. Цей приклад заслуговує значної уваги і подальших досліджень.

Список використаної літератури:

1. Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму / В. О. Єршов – Житомир: Полісся, 2008. – 624 с.
2. Сейко Н. Польське шкільництво на Волині-Житомирщині у ХІХ – першій половині ХХ ст. / Н. Сейко – Житомир: Полісся, 2002. – 158 с.
3. Ярмошик І. І. Історичні праці Тадеуша Чацького в контексті польської історіографії Волині ХІХст. / І. І. Ярмошик // Інтелігенція і влада. - 2008. - Вип. 14. - С. 219-228. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/iiv_2008_14_25.pdf
4. Тадеуш Чацький в історії Волині // *Zamojszczyzna i Woy w minionym tysiecleciu. Historia, kultura, sztuka.* – Zamo, 2000. – С. 139–140.